

سفرنامه‌های «آبه کاره» و «فریر» دو سفرنامه ترجمه نشده از عصر صفوی

● احمد بازمندگان خمیری

شد. در بازگشت از هندوستان، پس از دیدن بندرعباس، از طریق خشکی به کنگ و از آن جا بار دیگر به بصره بازگشت.^۲ در مجموع، مسافرت او به هندوستان، ایران و عثمانی دو سال به طول انجامید. سفرنامه کاره از دو جهت نسبت به سفرنامه‌های معاصر خود متفاوت است:

- ۱- سبک فرانسوی صادقانه و رک‌گویی او که تصویری آشکار از آن چه که او توصیف، ستایش یا تقبیح می‌کند، ترسیم می‌نماید.
- ۲- هم زمانی سفر او با حوادث مهم در تاریخ فرانسه و هند. سفر او هم زمان با تلاش‌های فرانسه برای دستیابی به سهمی از تجارت با هند بود. در واقع او مأمور بود تا زمینه‌های نفوذ فرانسه در هندوستان را بیابد.^۳

هر چند بخش مربوط به ایران نسبت به حجم سه جلدی سفرنامه زیاد نیست، ولی حاوی مطالب بسیار مهمی است. کاره جزو محدود سیاحان خارجی در دوره صفویه است که فقط از مناطق ساحلی ایران دیدن کرده و در مورد شهرها و روستاهای ایرانی واقع در کناره خلیج فارس اطلاعات مبسوطی به جا گذاشته است؛ به گونه‌ای که حتی عرب یا فارس بودن این مناطق را نیز بررسی کرده است.^۴

اطلاعات کاره در مورد حضور پرتغالی‌ها در بندرکنگ و نقش آن‌ها در تجارت آن شهر، در کمتر منبع عصر صفوی دیده می‌شود.^۵ در این میان آن چه بر اهمیت سفرنامه او در مورد ایران می‌افزاید، آشنایی‌اش با زبان فارسی است. به گفته خود او: «زمانی که از سورات (یکی از بنادر مهم تجاری هندوستان در قرون ۱۷ و ۱۸ م.) به بندرعباس می‌آدم، عده‌ای از زنان یکی از بزرگان ایرانی در کشتی بودند. آن‌ها از این که می‌توانستم به زبان فارسی با آنان گفت و گو کنم، دچار حیرت شدند.»^۶ او در طی مسافرت خود، چندین بار با آنان گفت و گو کرد.

از خصوصیات بارز عصر صفوی، کثرت سیاحان و جهانگردانی است که در این دوره از ایران دیدن کرده‌اند. این سیاحان در سفرنامه‌های خود، جنبه‌های مختلفی از زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه آن روز ایران را به تصویر کشیده‌اند، موضوعاتی که در منابع فارسی کمتر می‌توان نمونه‌های آن را یافت. از این رویکی از مهم‌ترین منابع برای پژوهش در جنبه‌های مختلف عصر صفوی، سفرنامه‌های خارجی است. در این نوشتار دو سفرنامه ترجمه نشده از آن دوره معرفی می‌شوند.

۱- سفرنامه آبه کاره (Abbé Carré)

در مورد سرگذشت کاره اطلاعات چندانی در دست نیست.^۱ حتی در کتاب‌های تراجم احوال فرانسوی نیز مطالب زیادی در مورد او دیده نمی‌شود. گویا مدتی از سوی دولت فرانسه مأمور خدمت در ماداگاسکار بوده است. بعد از آن، در سال ۱۶۷۲ م. از سوی کُلبِر، صدراعظم لویی چهاردهم، مأمور شد تا در مورد خاورمیانه و هندوستان گزارشی برای دولت فرانسه تهیه کند. در حقیقت این سفرنامه، حاصل گزارش‌های او به دولت متبوع خود در مورد وضعیت این مناطق است. اصل کتاب به زبان فرانسه با نام *Le courrier de l'orient* (سفرنامه شرق) است. در سال ۱۹۴۷ م. ترجمه انگلیسی این اثر با عنوان *The Travels of The Abbé Carré in India and The Near East (1672-1674)* در سه مجلد به وسیله خانم فوکت (Fawcett) به چاپ رسید. بخش مربوط به ایران سفرنامه در مجلدات اول و سوم قرار دارد.

کاره در سال ۱۶۷۲ م. از طریق دریای مدیترانه، سوریه، بین‌النهرین و بصره به بندرکنگ رفت و از آن جا عازم هندوستان

اطلاعات کاره در

مورد حضور پرتغالی‌ها

در بندرکنگ و نقش آن‌ها

در تجارت آن شهر، در

کمتر منبع عصر صفوی

دیده می‌شود

◀ نمایی از بندر عباس،
سفرنامه جان استرایز، ۱۶۸۴ م.

**اطلاعات جامع فریر
یکی از مهم ترین منابع
برای شناسایی راه‌های تجاری
کاروان رو جنوبی ایران است،
به خصوص که او چهار بار
در این مسیر رفت و آمد کرده
و به راه‌ها و کاروانسراها
آشنایی کامل داشته است**

**«سفرنامه آبه کاره»
حاصل گزارش‌های او به
دولت فرانسه در مورد
وضعیت خاورمیانه و
هندوستان است**

هندوستان آن جا را ترک کرده بودند.^{۱۴} از این رو ناگزیر به اصفهان بازگشت. بعد از مدتی اقامت در اصفهان، دوباره به بندرعباس بازگشت و از آن جا به بندرکنگ رفت. در آن جا توانست همراه با یک کشتی پرتغالی به سوی هندوستان رهسپار شود.^{۱۵} او تا سال ۱۶۸۱ م. در هندوستان باقی ماند. در این سال به انگلستان بازگشت. در انگلستان نیز همکاری خود را با کمپانی هند شرقی ادامه داد و برای آن‌ها چندین کتاب در مورد مشرق زمین نوشت. تا این‌که در سی ام مارس ۱۷۳۳ م. در لندن درگذشت.^{۱۶}

ورود او به بندرعباس هم‌زمان با ورود شاردن به آن جا بود. کاره در سفرنامه خود از شاردن به نیکی یاد کرده و او را می‌ستاید.^{۱۷} کاره اطلاعات نسبتاً جامعی درباره‌ی نقش شاهبندر (لقب مستول گمرک در دوره صفویه) و وظایف او در بندرعباس^{۱۸} و نیز نقش تجارتخانه‌های خارجی در خلیج فارس ارائه می‌کند.^{۱۹} سفرنامه کاره به صورت خاطرات روزانه تدوین شده است.

***

۲- سفرنامه فریر:

سفرنامه فریر مجموعه نامه‌هایی است که او طی اقامتش در هندوستان و ایران بین سال‌های ۱۶۷۲ تا ۱۶۸۱ م. نوشته است. گیرنده نامه‌ها نامعلوم است. چرا که به اسم گیرنده نامه‌ها هیچ اشاره‌ای نکرده است. ولی از فحوای نامه‌ها برمی‌آید که او فردی خاص را مد نظر داشته است، زیرا در نامه‌هایش خطاب به گیرنده جملاتی از قبیل: «چنان که می‌دانید» یا «چنان که گفتم» به کار برده است.^{۱۷} هر یک از نامه‌ها خود به بخش‌هایی تقسیم می‌شود. بخش مربوط به ایران در نامه پنجم که خود به چهارده بخش تقسیم شده گردآوری شده است. هر یک از این بخش‌ها به قسمتی از سفر او تعلق دارد که با عناوینی چون از گوا (Goa) تا گمبرون (بندرعباس)، از گمبرون تا لار و غیره، مشخص شده است. این نامه‌ها در بخش India office Records نگهداری می‌شود و برای اولین بار توسط ویلیام کروک (William Crooke) در سال ۱۹۰۹ م. در لندن به چاپ رسیده است. چاپ دیگر آن، که چاپی انتقادی است. در سال ۱۹۶۷ م. در سه جلد منتشر شده است، این بررسی براساس چاپ ۱۹۶۷ صورت گرفته است. نامه‌های مربوط به ایران در جلد دوم چاپ ۱۹۶۷ قرار دارد.

جان فریر (John Fryer) در سال ۱۶۵۰ م. در شهر لندن به دنیا آمد. بعد از اتمام تحصیلات مقدماتی، وارد دانشگاه ترینیتی (Trinity) شد.^{۲۰} در سال ۱۶۷۲ م. بعد از پایان تحصیلات دانشگاهی، به خدمت کمپانی هند شرقی انگلیس درآمد و در همان سال از سوی کمپانی، به بندر سورات (Surat) اعزام شد. در زمان اقامت در هندوستان، از شهرهای مهم آن سرزمین دیدن کرد و اطلاعات مفیدی درباره آن‌ها جمع‌آوری نموده، به لندن فرستاد.^{۲۱} اقامت او در هندوستان تا سال ۱۶۷۶ م. / ۸-۱۰۸۷ هـ. طول کشید. در این سال نمایندگی کمپانی در ایران، از نمایندگی سورات درخواست نمود فردی آگاه به امور کمپانی، برای حل اختلاف میان دولت صفوی و کمپانی به ایران بفرستد.^{۲۲} از این رو در فوریه سال ۱۶۷۷ م. از بندر سورات حرکت کرد و در ۲۲ مارس همان سال به بندرعباس وارد شد و از آن جا نیز به اصفهان رفت.^{۲۳} در اصفهان به دلیل ناسازگاری هوا، تصمیم گرفت به هندوستان، جایی که او را مفتون خود کرده بود، بازگردد. ولی برای خروج از ایران با مشکل مواجه شد. زیرا هنگامی به بندرعباس رسید که تمام کشتی‌های اعزام

آبه کاره جزو معدود سیاحان خارجی است که در دوره صفویه فقط از مناطق ساحلی ایران دیدن کرده و در مورد شهرها و روستاهای ایرانی واقع در کناره خلیج فارس اطلاعات مبسوطی به جا گذاشته است

۲. همان، Vol.1, P:xiii.
 ۳. همان جا.
 ۴. همان، Vol.1, P:103.
 ۵. همان، Vol.1, P:106.
 ۶. همان، Vol.3, P:797.
 ۷. همان، Vol.3, P:812.
 ۸. همان، Vol.3, P:796.
 ۹. همان، Vol.3, P:809.

10. Fryer, John: A new Account of East India and persia Beni in The Years Travels 1672-1681, Kraus Reprint Limited Nendeln / Liechten Stien, 1967, Vol. 1,P: xii.

۱۱. همان، Vol.1, P:xix.
 ۱۲. همان، Vol.1, P:xxii.
 ۱۳. همان جا.
 ۱۴. همان، Vol.1, P:xxi v.
 ۱۵. همان جا.
 ۱۶. همان، Vol.1, P:xxviii.
 ۱۷. همان، Vol.1, P:xxx.
 ۱۸. همان، Vol.2, P:244.
 ۱۹. همان، Vol.2, P:309.
 ۲۰. همان، Vol.2, P:215.
 ۲۱. همان، Vol.2, P:242.

همان طور که اشاره شد، فریر از کارگزاران کمپانی هند شرقی بود. از این رو اطلاعاتی که در مورد مسائل ایران و به خصوص تجارت ارائه می دهد، بیشتر براساس گزارش های کمپانی است. به ویژه گزارش های او در مورد بندرعباس، مهم ترین بندر تجاری ایران در دوره صفویه، منحصر به فرد است. مطالب او درباره شهر بندرعباس و نقش شاهبندرآن، به عنوان یکی از کارگزاران اقتصادی، شایان توجه خاصی است.^{۱۸}

او در مسیر خود از بندرعباس به اصفهان، تمامی مشاهدات خود از تعداد شتران گرفته تا عوارض طبیعی، راه ها، کوه ها، روستاها و غیره را یادداشت کرده است. این اطلاعات جامع یکی از مهم ترین منابع برای شناسایی راه های تجاری کاروان رو جنوبی ایران است، به خصوص که او چهار بار در این مسیر رفت و آمد کرده و به راه ها و کاروانسراها آشنایی کامل داشته است.^{۱۹} او هم چنین در کتاب خود فهرست انواع گل ها و میوه های ایران را تهیه کرده است.^{۲۰} فریر در مسیر خود به سوی اصفهان، از شیراز و تخت جمشید دیدن کرده و گزارش جامعی از آن جا تهیه نموده است.^{۲۱} هر چند گزارش او در مورد اصفهان به پای گزارش های شاردن و تاورنیه نمی رسد، ولی در نوع خود توصیفی دقیق از آن جا است.^{۲۱}

نثر کتاب، نثر انگلیسی قرن ۱۷ م. است. از این رو خواندن آن برای خواننده امروزی بسیار مشکل است. چرا که بسیاری از کلمات آن هم از نظر نگارشی و هم از لحاظ معنایی با کلمات انگلیسی امروز تفاوت دارد. در مجموع سفرنامه فریر یکی از مهم ترین سفرنامه های انگلیسی در دوره صفویه است که بسیاری از پژوهشگران، به خصوص در مورد حضور انگلیسی ها در خلیج فارس و بندرعباس از آن استفاده کرده اند.

***

پی نوشت ها:

1. The Travels of Abbé Carré in India and the Near East 1672-1674. Translated by: Lady Fawcett, London, the Hakluyt Society, 1947. vol:1,P:xix.

«سفرنامه فریر»
 مجموعه نامه هایی است
 که او طی اقامتش در
 هندوستان و ایران،
 بین سال های
 ۱۶۷۲ تا ۱۶۸۱ م.
 نوشته است